

МИСТЕЦЬКІ ПОСТАТІ

УДК 85.15 (4УКР-2ЛЬВІВ-8)

Іван **Микитюк**

професор кафедри монументально-декоративної скульптури Львівської національної академії мистецтв

Мистецький шлях Лева Геца

© Микитюк І., 2017

<http://doi.org/10.5281/zenodo.573827>

Анотація. Зроблено спробу з'ясувати духовне середовище Львова, у якому 100 років тому народився видатний майстер графіки та живопису Лев Гец, простежити його непростий творчий шлях у освоєнні мистецьких студій, пошуку свого місця, сповідання реалістичних методів у поєднанні з новаціями, досягнути його величезний графічний доробок, що став надбанням багатьох музеїв світу й приватних колекцій, а також подвигницьку роботу в справі збереження пам'яток культури лемків, будівництва музею «Лемківщина» у Сяноку.

Ключові слова: мистець, студії, графіка, живопис, концтабір, музей, виставка.

В українському мистецтві, як і в літературній та науковій спадщині, є особистості, які з певних історичних обставин і подій були довго призабуті, а їхня творчість мало досліджена та ще менше презентована широкому громадському загалу.

Мова йтиме про енергійного, талановитого та надзвичайно працьовитого маестро, непересічного мистця й самовідданого патріота України першої половини ХХ ст., львів'янина Лева Геца, який здобував професійний фах за межами рідного міста. За твердженням дослідників [1; 2], Львів наприкінці ХІХ ст. не зміг створити такої мистецької атмосфери, яка б сприяла розвитку й росту мистця, музиканта, письменника чи будь-якої творчої особистості. Тому тогочасні українські таланти студіювали та викристалізовували свій талант у професійних західноєвропейських центрах: Відні, Парижі, Кракові, Празі, Мюнхені тощо. Саме тут концентру-

валися мистецькі академії, що формували доволі різноманітні естетичні погляди на явища та завдання мистецтва. Багатьом доводилося десятки років творити на чужині, але більшість з них не рвали зв'язків зі своїм народом, прагнули стати істинно українським мистцем. До таких особистостей належить Лев Гец. Його ім'я згадується в тогочасній українознавчій літературі доволі скупо [3], ще менше – у радянській [4]. Замовчування радянським мистецтвознавством постаті Л. Геца зрозуміле: він був у легіоні Українських Січових Стрільців (УСС) одним з художників «Пресової квартири», який правдиво відображав події Першої світової війни, участь галицьких вояків у битвах проти російської царської солдатчини, котру галицькі політики вважали найбільшим ворогом України. Ідеологічні орієнтири молодого Л. Геца були однозначно українські, він їх сповідував до остатніх своїх днів.

Народився митець 13 квітня 1896 р., його батько Лев був друкарем, мати – Осипа з родини Гарапінів [5], обоє корінні львів'яни. Сім'я багатодітна, окрім найстаршого Лева, було ще четверо дітей: брати Петро і Павло та сестри Марія та Ольга. Батько працював важко, ледве заробляючи на проживання сім'ї, мати – домогосподиня, вона відзначалася ніжністю і добротою, чуйним ставленням до дітей. Напевно, не треба переконувати, що дитинство Л. Геца перебувало у пройшло, тож «вибратися з них до вершин мистецької творчості могла лише така людина, яка мала багато енергії, палких поривів і віри свої сили» [...]. Таким був Л. Гец.

Із семи років батько віддає його до української школи ім. М. Шашкевича у Львові. Тут проявилися його здібності до малярства, що привернуло увагу директора школи Йозефа Таньчаковського. Останній побачив у школяреві неординарний талант, виокремлює його за зразок іншій дівторі. Шкільні рисунки майбутнього мистця зберігалися у школі як взірцеві, що привертати увагу своєю оригінальністю та вигадливістю. На початку Першої світової війни (1914 р.) вони зникли.

Після закінчення навчання батькові порадили віддати сина до Художньо-промислової школи, де він зміг би розвинути талант, але трапилося так, що замість малярського, Лев опинився на архітектурному відділі. Проте невдовзі його здібності зауважив професор Генріх Кінг і створив йому умови для освоєння декоративного мистецтва. Лев захоплено рисує, малює, з неабияким інтересом приглядається до декоративних робіт учнів з малярського відді-

лу, ретельно відпрацьовує вдома всі деталі робіт, чим дивує однокурсників.

Проте через матеріальну скруту він покинув навчання і пішов працювати робітником на будови. Але тут йому поталанило: доля звела здібного юнака з професором Львівської політехніки, архітектором Іваном Левинським – чуйною та спостережливою людиною, громадським діячем. Він вводить Л. Геца у свій дім, дає заробіток у канцелярії, знайомить з видатним художником Олексом Новаківським, який щойно прибув до Львова на запрошення митрополита Андрея Шептицького [6]. Це знайомство остаточно визначило майбутню долю Л. Геца, який вирішує присвятити себе лише мистецтву; він часто відвідує робітню О. Новаківського, вловлює кожне слово та символ художника, перевтілюючи їх по-своєму. Спілкування з І. Левинським і О. Новаківським посилює любов Л. Геца до української культури, а на мистецькій стежині вона спрямовує його на реалістичний шлях творчості [7].

Перша світова війна перериває студії Л. Геца. У 1915 р. як справжній патріот своєї землі й дуже вразлива людина, яка надзвичайно близько приймає до серця загибель українців на фронтах, вступає до легіону УСС. При УСС цілими днями мовчки малював», – зізнається він у листі до О. Назарука [8]. Там він починає самостійну художню роботу з відтворення героїчної місії стрілецтва: випускає альманах «Антологія стрілецької творчості» (111 картонів), робить графічні тексти до творів Р. Купчинського, В. Бобринського. «Антології» не вдалося побачити світ через події воєнного часу. З творів тогочасного його доробку 1916 р. було видруковано 13 поштівок; удруге вони перевидані у Львові 1931р. [10].

Після важкого поранення на фронті, затяжного лікування та операції, Л. Геца відправили до концентраційного табору в Домб'є (передмістя Кракова), у якому польська влада, здобувши перемогу над українцями в 1918-1919 рр., утримувала 12 тис. українських військовополонених і заарештованих, з них через голод, антисанітарію, хвороби й катування померло майже половина інтернованих. Жахлива реальність табірнього перебування спонукало створити звинувачувальний альбом «Домб'є 1918-1919». До нього внесено 117 рисунків і етюдів із зображенням різних сцен табірнього життя, а також портрети українських політичних і церковних діячів [11]. Альбом «Домб'є» став двофункціональною книгою: відбитком української національної трагедії першої третини ХХ ст., з одного боку, та худож-

нім твором, що через образи змарнілих облич із затиснутими губами й запальними очима звеличує свій народ, його прагнення бути вільним, незалежним, – з іншого боку. Упродовж воєнних років Л. Гец зробив близько 300 художніх творів. Проте альбом «Домб'є» залишився єдиною пам'яткою ранньої творчості митця. Вживши у таборі, Л. Гец 1919 р. стає студентом Краківської академії мистецтв, студіює малярство в майстерні Станіслава Дембіцького, графіку – в Яна Войнарського, рисунок – у Генрика Кунцека. Роки в Академії минали в наполегливій праці, дискусіях, пошуках власної мистецької стежини.

У цей час у мистецькому середовищі Кракова поширюється формалістичний рух (виділилася краківська група формістів), футуристичний авангард, просочувалися ідеї імпресіонізму, кубізму, фовізму на тлі домінування місцевої традиції мистецтва так званої «Молодої Польщі», сецесії, символізму. Найсильніший вплив на подальшу мистецьку долю Л. Геца мала, власне, діяльність «Молодої Польщі» із символічною мовою і виступами «формістів» з тенденцією до експресії [11]. В Академії він досконало опанував техніками деревориту, мідьориту, літографії та впродовж творчого життя їх використовував. Талант художника-графіка підтверджено нагородами за рисунки під час навчання: похвали і нагороди першого ступеня, відзнаки за акт (оголене тіло). Теплі спогади залишив Василь Перебийніс про Л. Геца як свого товариша, що навчався дуже добре, робив чимало експериментів [12]. Його творчий доробок у Академії нараховує 350 студійних рисунків, що, на жаль, не дійшли, до наших днів. Серед них серія картонів «Війна» (42 роботи), цикл творів «Маски», у яких вихлюпнули емоції, пережиті в період війни, табірний трагізм. Можна вважати, що із закінченням навчання у Краківській академії мистецтв завершився перший етап творчості Л. Геца. Повернувшись 1924 р. у Львів, Л. Гец налаштувався на успішне творче життя, але знайти роботу тут не вдалося, тому він погодився на посаду вчителя рисунку в жіночій учительській семінарії та народній школі в м. Сянок, де провів 20 років плідного життя.

Від 1925 р. розпочався «сяноцький», напевно найкращий етап творчості дипломованого художника. До активної творчої праці спонукали архітектура й побут лемків, й чудові краєвиди цього неповторного краю. Він створює рисунки, акварелі, графічні твори, захоплюється олійним малярством. Засобами олівця, туші, пензля передає глибокий і своєрідний матеріальний і духовний світ лемків.

Провінційне життя спонукало Л. Геца до широкої подвиж-

ницької діяльності. Вивчаючи побут лемків, він почав займатися археологічними розкопками в Бахарі, Боську, Межиброді, зібрав понад 8 тисяч експонатів з життя українців Лемківщини [13]. Його зусиллями та невеликого кола однодумців з'являється краєзнавчий музей «Лемківщина» в Сяноку. Зібрані та експоновані в ньому матеріальні речі беззаперечно доводили автономність лемків на цій землі, як і західних бойків, надсянців, холмшаків, брутално депортованих у 1944-1951 рр. в УРСР та на північно-західні землі Польщі. Дослідники відзначають, що Л. Гець за своїм характером надавався до музейної роботи: акуратність, неквапливість, довершеність у кожній розпочатій справі, як і у творчості, зробили музей гордістю не тільки Сянока [14], а його директора, яким став Л. Гець, – авторитетом. За час директорування (1930-1944 рр.) Л. Гець дослідив 106 сіл Лемківщини, до експонатів музею додалося 174 унікальні ікони XV – XVIII ст., 68 рукописних книг, різьблених хрестів тощо. Серед експонатів були фелони, церковні чаші, колекції лемківського одягу, прикраси, вишиванки, писанки, посуд [14].

Функціонування музею мало величезне значення, демонструючи справжню скарбницю майже елітної та духовної культури, мистецтва лемків як етнічної групи українського народу. Очевидно офіційній владі міжвоєнної Польщі, що прагнула моноетнічності, такі музейні демонстрації не подобалися, про що зауважив Л. Гець: на Лемківщині проводиться нова політика, що землю відокремлюють від коріння і забороняють все, що українське [14].

Музейне будівництво, навіть вдалі реставраційні роботи, органічно поєднуються з творчістю та складають важливий етап «Сяніцького життя» Л. Геця. Написані такі відомі твори: «Ніч при електричній лампі», «Церква в Буківську», «Робітня митця», «Сходи вночі», «Сходи в Сяноці», «Сянок і курна хата», «Настрій», «Творчість», «Мотив із Сянока», «Липа», «Маляр», «Українка», «Балигород».

Із сяноцького етапу творчості художника до нас прийшли краєвиди сіл і містечок, окремі сцени мистецького життя, церкви.

У передмові до каталогу V виставки Л. Геця (1934 р.) його творчість характеризують так: «Митець має у своїй природі дві сторінки, що паралельно виступають у його цілій дотеперішній творчості». З одного боку, цікавиться він живо зовнішнім світом, картинами природи. Результатом є великий цикл образів із Сянока. Праці ті витримані в зрівноваженому тоні мають у собі багато настрою та малярської фінезії.

Друга сторінка творчості – це його тематика, його свідоме змагання до «літератури», до оповідання. Як поет творить він собі не реальний світ, а світ уяви, де висловлюється своїм, йому властивим способом і перетворює картини своєї уяви у символи, стає «символістом» [15].

Сяноцький період творчості доволі плідний на виставкову діяльність художника, з огляду на ці не дуже сприятливі часи. Його твори експонувалися не тільки в Сяноку, а й у Львові, Празі, Парижі, Римі. Своєрідним підсумком творчої діяльності в цьому провінційному місті була виставка малярських і графічних робіт Л. Геца й П. Обаля весною 1940 р.

Нове воєнне лихоліття – не найкращий час для творчості. Польської держави не стало. Війна наближалася до завершення, обставини змусили Л. Геца переїхати (1944 р.) до Кракова. Там він вступає у Спілку польських митців Кракова та стає членом Об'єднання образотворчих мистців, бере активну участь у виставках, упродовж 1945-1950 рр. [11].

Це початок другого повоєнного періоду творчості митця. Від 1950 р. Л. Гец викладає у Краківській академії мистецтв на відділі малярства та архітектури. Водночас він працює у графіці (олівець, туш, акварель, кольорові рисунки). Основною темою творчості обирає архітектуру – «матір усього мистецтва». Це квартали старого Кракова, костели, монастирі, замки, подвір'я і вулиці, аркади й галереї будинків, палаци, нічні непримітні закутки, заховані за парадними фасадами, дерев'яні ганки з вишуканими різьбленими балюстрадами. Упродовж 1956-1962 рр. він створює 450 рисунків під назвою «Старий Краків» [8], сто з яких увійшли до альбома Єжи Добржанського [11].

Творча результативність Л. Геца, професійність мала всі підстави для вернісажів – персональних і колективних. Його роботи бачили в Нью-Йорку, Чикаго (США), Щеціні (Польща) тощо. Упродовж життя Л. Гец взяв участь у 70-ти виставках. Роботи «Антологія Стрілецької творчості», «Домб'є», близько 200 творів, виконаних упродовж війни, передано до архіву оо. Василіан у Римі. За 50 років своєї творчої діяльності Л. Гец створив понад 3200 рисунків, акварелей, олійних картин. Його праці зберігаються у 12-ти музеях світу, зокрема у Києві, Львові, Сяноку, Кракові, Відні, Римі, Софії, багатьох приватних колекціях [13]. Твори Л. Геца – його окремий світ, що належить винятково йому одному світ ви-

плеканий і пережитий по-своєму [16]. Вони неповторні та вічні, істинно народні, перейняті любов'ю до тих і того, хто і що оточувало все життя великого митця, котре зупинилося 1971 р.

Падіння тоталітарних режимів у країнах так званого «соціалістичного табору», до якого належала Польща, розпад СРСР і здобуття незалежності України відкрили можливості для всебічного дослідження творчої спадщини, мистецького доробку багатьох майстрів пензля і різця, яких раніше вилучали з духовного процесу, це стосується і Л. Геца [17]. Особливо ця постать привернула увагу з нагоди його 100-річчя від дня народження, наступні десятилітні ювілейні дати, у тому числі 120-ліття художника. Враховуючи його величезний творчий доробок, розкиданий по світах, втрачені твори (можливо, не всі), відкривається ширший простір перед дослідниками, мистецтвознавцями, щоби показати в усій повноті подвижницьку діяльність цієї неординарної творчої особистості.

1. Антонович Д. Скорочений курс історії українського мистецтва / Д. Антонович. – Прага, 1923. – 340 с. – (Видання Українського Університету).
2. Голубець М. Лев Гец / М. Голубець // Громадська думка. – 1920. – №7. – С. 13.
3. Іванець І. Лев Гец / І. Іванець // Каталог. – 1934. – С. 6-12.
4. Вітрук В. Майстер архітектурного пейзажу / В. Вітрук // Жовтень. – 1970. – № 11.
5. Левинський А. Лев Гец — маляр і музейник / А. Левинський // Наше слово. – 1957. – № 8.
6. Мистецтво Львова першої половини ХХ століття : Каталог виставки / Концепція та реалізація виставки та каталога О. Ріпко. – Львів : Каменяр, 1996. – 104 с.
7. Волошин Л. Мистецька школа Олекси Новаківського у Львові. Біографічний словник учнів / Л. Волошин. – Львів, 1998. – 65 с.
8. Dutkiewicz J., Jaleniewska-Slesinska J., Slesinski W. Materiały do dziejów Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie, 1895-1939 / Red. Dutkiewicz J. – Wrocław-Warszawa-Kraków, 1969. – 491 s.
9. Українські січові Стрільці у боях та міжчасі. Мистецька спадщина / [упоряд. : І. Завалій, О. Кіс-Федорук, Т. Лозинський, О. Романів-Трипка; вступ. стат., каталог, біографії художників О. Кіс-Федорук]. – Л. : К., 2007. – 192 с.
10. Гах І. Олівець і уголь жили в його руках [Електронний ресурс] / І. Гах // <http://zbruc.eu/>. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://zbruc.eu/node/47215>.

11. Опалінська С. Краків Лева Геца / С. Опалінська // Лев Гец: Каталог виставки. Краків-Львів. – Краків, 1998. – 34 с.
12. Перебийніс В. Академія мистецтв у Кракові /В. Перебийніс // Визвольний шлях. – 1956. – №3. – С. 302-316.
13. Сидор О. Музей «Лемківщина» в Сяноці / О. Сидор // Пам'ятки України. – 1995. – № 3. – С. 12-18.
14. Колянчук О. Пам'яті професора Льва Геца / О. Колянчук // Наша культура. – 1972. – №1.
15. Колянчук О. Душею з рідним народом / О. Колянчук // Жовтень. – 1967. – № 12. – С. 151.
16. Leszek Rymarowicz. Artysta w wirze historii: Leon Getz / Leszek Rymarowicz // Płaj. – 2013. – 8 kwietnia.
17. Жеплинська О., Кишак С. З посвятою до рідного народу і його культури // Лемківщина. – 1996. – № 3.

ANNOTATION

Ivan Mykytuk. Artistic way of Leo Gets. The attempt was made to find out the spiritual environment of Lviv where 100 years ago a prominent graphics and paintings master Leo Gets was born. Also to trace his challenging creative way in developing the art studios, finding his place, using realistic methods combined with innovations and to comprehend his immense graphics works, which became the property of many world's museums and private collections as well as his work in the preservation of Lemkiv cultural monuments and building the «Lemkivshcyna» museum in Sanok.

Keywords: artist, studios, graphics, paintings, museum, exhibition.

АННОТАЦИЯ

Иван Микитюк. Художественный путь Льва Геца. Сделана попытка определить духовную среду города Львова, в котором 100 лет назад родился выдающийся мастер графики и живописи Лев Гец, проанализировать его непростой путь в получении художественного образования, поиска своего места, совмещение в работе реалистических методов и новых веяний. Осмыслить графические наработки художника, которые входят в экспозицию различных музеев мира и частных коллекций. Освещение его самоотверженной работы на поприще сохранения памятников культуры лемков, строительства музея «Лемковщина» в Санок.

Ключевые слова: художник, художественное образование, графика, живопись, концлагерь, музей, выставка.